

**Міністерство освіти і науки України
Львівський національний аграрний університет**

ШУШУЛКОВ СТОЯН ДМИТРОВИЧ

УДК 332.334.2:711.4-167

**ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ РЕКРЕАЦІЙНОГО
ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ УРБАНІЗОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ**

**08.00.06 – економіка природокористування
та охорони навколишнього середовища**

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Львів – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному технічному університеті сільського господарства імені Петра Василенка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Калина Тетяна Євгеніївна,
Одеська державна академія будівництва та архітектури,
професор кафедри геодезії та землеустрою.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Дорош Ольга Степанівна,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
завідувач кафедри управління земельними ресурсами;

доктор економічних наук, доцент
Ступень Роман Михайлович,
Львівський національний аграрний університет,
доцент кафедри геодезії і геоінформатики.

Захист відбудеться 23 грудня 2020 року о 13³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 36.814.02 у Львівському національному аграрному університеті за адресою: 80381, Львівська область, Жовківський р-н, м. Дубляни, вул. Володимира Великого, 1, ЛНАУ, головний корпус, зал вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Львівського національного аграрного університету за адресою: 80381, Львівська область, Жовківський р-н, м. Дубляни, вул. Володимира Великого, 1.

Автореферат розісланий 20 листопада 2020 року.

В. о. ученого секретаря
спеціалізованої вченої ради

Л. Б. Гнатишин

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Трансформаційні процеси, що нині відбуваються в економіці країни, сприяють розвитку рекреаційної сфери як однієї з пріоритетних галузей національного господарства, яка динамічно розвивається та помітно впливає на економічне, суспільне, культурне, екологічне середовище і довкілля. Водночас значна частина населення проживає на урбанізованих територіях з несприятливими екологічними умовами та довкіллям. Це зумовлює особливу актуальність питання відновлення фізичних та емоційних сил, затрачених у процесі трудової діяльності і, відповідно, проблеми задоволення потреб людей у рекреаційних територіях. У свою чергу пропорційно інтенсивному зростанню сучасних міст зростає ступінь деградації їх природних ресурсів, зелених насаджень, що призводить до порушення екологічної стійкості міста як природно-антропогенної системи, скорочення територій, придатних для рекреаційного використання. Збереження і збільшення природних компонентів міського ландшафту, забезпечення високого рівня рекреаційного освоєння визначають якість життя міського населення. Вищезазначені фактори вказують на доцільність створення ефективної системи рекреаційного землекористування, що дасть змогу забезпечити збалансований розвиток еколого-економічних систем в умовах зростання міських територій.

Необхідною умовою ефективної системи еколого-економічного забезпечення рекреаційного землекористування є подальше вдосконалення теоретичних засад та розробка концептуальних підходів до управління у сфері використання та охорони земель рекреаційного призначення відповідно до напрямів державної політики України, визначених у Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року та в Основних напрямках державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

Різні аспекти вирішення проблемних питань формування і функціонування рекреаційних територій, освоєння рекреаційного потенціалу знайшли відображення в публікаціях О.О. Бейдик, С.А. Боголюбова, І.В. Бережної, В.Г. Герасименка, І.В. Зоріна, В.Ф. Кифяк, С.В. Куніцина, Д.В. Ніколаєнко, О.О. Любіцевої, В.С. Преображенського, В.П. Руденка, Н.В. Фоменко, Л.М. Черчик та багатьох інших учених. Питання, що стосуються сучасних проблем планування використання земель, рекреаційного землекористування, в тому числі й урбанізованих територій, висвітлювались у працях І.К. Бистрякова, О.І. Дребот, О.Д. Гнаткович, Д.С. Добряка, О.С. Дорош, Т.О. Євсюкова, Н.В. Зіновчук, Ш.І. Ібатулліна, А.Г. Мартина, А.Я. Сохнич, Р.М. Ступеня, А.М. Третьяка, М.А. Хвесика, Г.В. Черевка та інших авторів. Проте комплексні дослідження щодо використання, формування, оцінки рекреаційного землекористування урбанізованих територій залишаються малочисельними. Вказане обумовило вибір теми дисертаційної роботи, формалізацію предметно-об'єктної сфери представленого дослідження, конкретизацію його мети та завдань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в межах плану наукових досліджень Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка за темою «Механізми підвищення конкурентоспроможності, розвитку економічного та

виробничо-технологічного потенціалу суб'єктів агропромислового виробництва» (номер державної реєстрації 0116U003477, 2016-2020рр.). Роль автора у виконанні цих досліджень полягає в розробці концептуальних підходів до функціонування рекреаційного землекористування задля розвитку сільських територій. Дослідження виконане відповідно й до плану науково-дослідної роботи кафедри геодезії та землеустрою Одеської державної академії будівництва та архітектури за темою «Науково-методичні принципи організації використання та охорони земель на регіональному рівні» (номер державної реєстрації 0118U006759). Участь здобувача у виконанні відповідної науково-дослідної роботи полягала в оцінці тенденцій формування рекреаційного потенціалу та розробки механізму еколого-економічного управління рекреаційним землекористуванням і відображена у наукових звітах кафедри.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методичних положень і розробка практичних рекомендацій з формування еколого-економічних засад рекреаційного землекористування урбанізованих територій у рамках забезпечення збалансованого розвитку.

Для досягнення поставленої мети окреслено такі завдання:

- з'ясувати сутність поняття «урбанізована територія» та її значення в системі соціально-економічного розвитку;
- уточнити понятійний апарат, що застосовується до розкриття категорії «рекреаційне землекористування урбанізованих територій»;
- встановити характеристики сучасного стану та виявити тенденції розвитку туристично-рекреаційної діяльності;
- критично оцінити й узагальнити особливості функціонування рекреаційного землекористування урбанізованих територій;
- розробити комплекс заходів з підвищення ефективності рекреаційного землекористування;
- визначити підходи до еколого-економічного управління рекреаційним землекористуванням;
- обґрунтувати стратегічні орієнтири розвитку рекреаційного землекористування урбанізованих територій.

Об'єктом дослідження є процеси формування та функціонування рекреаційного землекористування урбанізованих територій на еколого-економічних засадах.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів еколого-економічного забезпечення рекреаційного землекористування урбанізованих територій.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дисертаційної роботи є наукові методи пізнання на основі використання основних положень і принципів сучасної економічної теорії, теорії економіки природокористування, сучасних концепцій управління територіями, збалансованого розвитку, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань економіки рекреації та туризму, раціонального природокористування, охорони земель та проблем розвитку рекреаційних територій.

Для досягнення поставленої мети і вирішення окреслених завдань у роботі використано низку загальних і спеціальних методів дослідження: логічного узагальнення та наукової абстракції – для уточнення понятійного апарату дослідження; системного аналізу і синтезу, індукції й дедукції – для виявлення закономірностей, особливостей формування, використання і розвитку рекреаційних територій та рекреаційного землекористування; метод аналогій і порівнянь – для дослідження тенденцій функціонування урбанізованих територій; комплексного аналізу – для вияву особливостей рекреаційного землекористування урбанізованих територій; організаційно-управлінського аналізу – для дослідження розвитку управління рекреаційним землекористуванням; економіко-статистичний – для обробки статистичних даних під час еколого-економічного аналізу сучасного стану туристично-рекреаційної діяльності; термінологічний підхід – для уточнення понятійного апарату; програмно-цільовий – для розробки стратегічних напрямів розвитку рекреаційного землекористування урбанізованих територій. Для наочного відображення результатів дослідження застосовані табличні, графічні та картографічні методи.

Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі й нормативні акти Верховної Ради України, Укази і розпорядження Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, законодавчі й нормативні документи ЄС, офіційні дані Державної служби статистики України, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, звітності регіональних управлінь Держгеокадастру, управлінь екології та природних ресурсів обласних державних адміністрацій, наукова література, результати власних досліджень автора.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в розробці теоретико-методологічних і науково-прикладних засад еколого-економічного формування та розвитку рекреаційного землекористування урбанізованих територій. Основні наукові результати, які характеризують новизну наукового дослідження, полягають у наступному:

удосконалено:

- концептуальні засади підвищення ефективності рекреаційного землекористування урбанізованих територій завдяки проведенню еколого-економічного зонування із застосування геоінформаційних систем і технологій, що дає змогу оперативно розробляти науково обґрунтовані рекомендації щодо використання рекреаційних ресурсів, структури землекористування, розміщення туристичної інфраструктури та супутніх галузей економіки на різних територіальних рівнях;

- змістовне наповнення тематичної геоінформаційної системи рекреаційної діяльності, яка являє собою програмно керований комплекс картографічної реєстрації об'єктів туристично-рекреаційної діяльності, що дає змогу в інтерактивному режимі оцінювати й моделювати динаміку рекреаційного використання території, трансформації природних ландшафтів, а також впливу рекреаційної діяльності на землекористування;

- структуру еколого-економічного механізму управління рекреаційним землекористуванням, яку, на відміну від традиційного уявлення, систематизовано за

рахунок деталізації складових процесів (аналітичного, стратегічного, регуляторного, контрольного, інструментального) та яка базується на обліку характеристик урбанізованої території, формування бази про діяльність і екологічні проблеми території. Застосування зазначеного механізму передбачає вдосконалення методики діагностики еколого-економічного стану рекреаційного землекористування урбанізованої території, конкретизації схем розробки управлінських заходів, програм підтримки рекреаційного комплексу, вдосконалення форм кооперації діяльності і дій суб'єктів господарювання та систем державного регулювання відповідно до суспільних пріоритетів із забезпеченням екологічної безпеки території;

– науково-методичний підхід до стратегічного планування збалансованого розвитку рекреаційного землекористування урбанізованих територій, передбачивши, що такий повинен включати наступні етапи: постановка завдання; визначення зацікавлених сторін; формування процесу рекреаційного землекористування; планування діяльності; реалізація відповідних програм і проектів; оцінка, моніторинг, контроль. Застосування зазначеного підходу створює основу для удосконалення і розвитку ефективного рекреаційного природо-користування;

набули подальшого розвитку:

– понятійний апарат дослідження у частині трактування комплексного категоріального поняття «рекреаційне землекористування урбанізованих територій», яке відображає взаємозв'язок у системі «людина-довкілля» та розглядається як процес використання земельних ресурсів у межах конкретних земельних ділянок з визначеними в природі (на місцевості) межами, які призначені для рекреаційної діяльності та сконцентровані на територіях, на які поширюється специфічний міський спосіб життя та формуються нові форми і просторові структури розселення; крім того конкретизовано зміст понять «землекористування», «урбанізована територія», «рекреаційна діяльність»;

– концептуальна модель збалансованого розвитку рекреаційного землекористування як система взаємозалежностей обсягу інвестицій у рекреаційне землекористування та отриманих благ від рекреаційної діяльності за умови створення сприятливого екологічного середовища; врахування цих взаємозалежностей у практичній діяльності сприятиме підвищенню рівня добробуту населення та рекреантів;

– методичний підхід до еколого-функціонального зонування, який базується на групуванні міських ландшафтів у еколого-функціональні зони: вразливу, середовищестабілізуючу, антропогенно-техногенну, що слугує основою для розробки схем землеустрою, обмежень у використанні земель, пропозицій зі збереження та охорони природних ландшафтів, визначення частки забудованих і незабудованих територій та обґрунтування загального навантаження на окремі земельні ділянки;

– обґрунтування змісту дефініції «еколого-економічне управління рекреаційним землекористуванням урбанізованої території» як сукупності заходів, що забезпечують мінімізацію екологічно недопустимого впливу діяльності

економічних суб'єктів рекреаційного комплексу урбанізованої території на землекористування і довкілля, з метою збереження, відновлення та раціонального використання земель і природних рекреаційних ресурсів за допомогою розробки і впровадження еколого-економічних методів та інструментів у рамках спеціального механізму управління.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання органами виконавчої влади та місцевого самоврядування під час регулювання земельних відносин на урбанізованих територіях та можуть бути використані в діяльності відповідних суб'єктів господарювання.

Результати дисертаційного дослідження апробовані у практичній діяльності низки установ. Зокрема, ДП «Одеський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою» використовує напрацювання дисертанта щодо застосування методів ландшафтного проектування в землеустрої (довідка № 3640 від 28.08.2019 р.). Пропозиції щодо еколого-економічного управління рекреаційним землекористуванням використано відділом у Березівському районі Головного управління Держгеокадастру в Одеській області (довідка № 1583 від 27.08.2019 р.). ТОВ «Науково-виробниче підприємство «Високі технології» використовує рекомендації автора щодо підвищення ефективності рекреаційного землекористування урбанізованих територій шляхом проведення еколого-економічного зонування із застосування геоінформаційних технологій (довідка № 123 від 12.08.2019 р.). Напрацювання автора щодо здійснення рекреаційної діяльності на території регіональних ландшафтних парків використано у РЛП «Кременчуцькі плавні» (довідка № 40 від 11.12.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій відображається авторський підхід до визначення сутності еколого-економічного регулювання рекреаційного землекористування урбанізованих територій та засад його здійснення. З опублікованих у співавторстві наукових праць використано лише ті ідеї та положення, що є результатом власних досліджень здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження доповідались і були схвалені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Геодезія, землеустрій, геоінформатика в Південному регіоні: сучасний стан та перспективи розвитку» (Одеса, 2019 р.); «Topical issues of the development of modern science» (Болгарія, Софія, 2020 р.); «Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти» (Дубляни, 2020 р.); «Національні і світові тенденції розвитку обліку, оподаткування та контролю» (Одеса, 2020 р.); «Modern approaches to the introduction of science into practice» (США, Сан-Франциско, 2020р.); 76-й науково-технічній конференції професорсько-викладацького складу ОДАБА (Одеса, 2020 р.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження опубліковано у 13 працях загальним обсягом 6,85 авт. арк., з них сім статей у наукових фахових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз даних, 6 публікацій у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Загальний обсяг роботи становить 218 сторінок комп'ютерного тексту, з яких основного тексту – 178 сторінок. Робота містить 21 рисунок, 21 таблицю та 4 додатки. Список використаних джерел налічує 184 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, розкрито мету та визначено основні завдання, окреслено об'єкт і предмет дослідження, його методикою, наукову новизну, практичну цінність результатів дослідження та відомості про їх апробацію.

У першому розділі – **«Теоретико-методологічні засади розвитку рекреаційного землекористування урбанізованих територій на еколого-економічній основі»** – визначені сутнісні аспекти та особливості рекреаційної діяльності, розглянуто теоретичний і методичний базис функціонування урбанізованих територій, обґрунтовано еколого-економічні імперативи формування рекреаційного землекористування цих територій.

Грунтуючись на аналізі теоретичних підходів, визначено сутність поняття «рекреаційна діяльність». Остання трактується як процес, що здійснюється на спеціалізованих територіях з наявними рекреаційними ресурсами, результатом якого є задоволення рекреаційних потреб, відновлення і розвиток фізичних, психічних і духовних сил рекреанта. Визначені підходи до класифікації рекреаційної діяльності. Встановлено, що проведення цієї діяльності визначаються параметрами наявного ресурсного потенціалу, який різноманітний у кожному регіоні.

Розкрито сутність поняття «рекреаційний потенціал» та визначено, що застосування терміну «туристично-рекреаційний» є більш досконалим, оскільки дає змогу об'єднати і рекреаційну діяльність, метою якої є задоволення потреб у відпочинку, і туризм, який включає в себе, крім задоволення цих потреб, ще й професійно-ділові цілі. Обґрунтовано, що туристично-рекреаційний потенціал – це сукупність можливостей, спроможностей, засобів, ресурсів, як природних, так і антропогенних, матеріальних, що формують туристично-рекреаційний інтерес у споживачів та використовуються чи можуть бути використані для забезпечення туристично-рекреаційної діяльності з метою задоволення потреб споживачів у рекреації і відпочинку, а також здатні приносити економічну вигоду суб'єктам туристично-рекреаційної діяльності без шкоди для довкілля регіону.

Розкрито сутність поняття процесу урбанізація, який характеризується як глобальний соціально-економічний процес, що супроводжується глибокими антропогенними змінами довкілля, заміною природних екосистем урбо- і техносистемами. Виокремлено особливості сучасного процесу урбанізації, яка характеризується: 1) швидкими темпами зростання міського населення; 2) розміщенням населення і господарства в основному у великих містах; 3) «розповзанням» міст, розширенням їх територій, тобто переходом від компактного міста до міських агломерацій і мегаполісів; 4) погіршенням екологічної ситуації в містах і промислових центрах. Відштовхуючись від наведених вище визначень, можна зробити висновок про основні риси урбанізаційних процесів: глобальність характеру; глибинний взаємозв'язок із науково-технічним прогресом; переваги міського способу життя.

Високі темпи урбанізації зумовили розвиток низки соціально-економічних, культурних, демографічних та екологічних протиріч у рамках сформованих індустріальних комплексів. Урбанізація знаходить свій вияв у формуванні якісно нових за своїми властивостями систем природно-антропогенного характеру, які характеризуються відсутністю стійкості, оскільки їх системна цілісність порушена постійним антропогенним впливом, що призводить до активних змін їх параметрів.

Запропоновано трактування дефініції «урбанізована територія», що розглядає останню як частину простору, утвореної в результаті його трансформації, та в межах якого зосереджені й територіально сконцентровані форми життєдіяльності суспільства. Формування урбанізованої території є результатом інтенсифікації соціального, економічного, екологічного розвитку, поширення міського способу життя, утворення нових форм і просторових структур розселення. Розвиток урбанізованих територій сприяє процесу істотного підвищення ролі міст у суспільному житті, характеризується концентрацією все більшої частки населення в окремих центрах, інтенсифікацією й різноманітністю форм освоєння територіального простору, модернізацією умов життєдіяльності, трансформацією соціокультурного середовища та формуванням нових концептів способу життя населення.

Використання, розподіл, перерозподіл земельних ресурсів урбанізованих територій відрізняється значною специфікою, оскільки землекористування є багатофункціональним. Визначено сутнісне наповнення поняття землекористування. Обґрунтовано, що землекористування – це процес використання земельних ресурсів та особлива сфера господарської діяльності, яка пов'язана з землею, включає облік і оцінку земель, визначення ефективних форм земельної власності, управління розвитком земельних відносин і використанням земель для економічної діяльності.

Зазначено, що рекреаційне землекористування представляє собою доволі складну систему, яка відображає собою багатогранність видів рекреаційної діяльності та зумовлена властивостями землі як унікального і важливого природного ресурсу, що виконує різні функції. Головною умовою організації рекреаційних територій є наявність на земельній ділянці природних рекреаційних властивостей і придатність цієї земельної ділянки для організації певних видів рекреаційної діяльності. Визначено, що рекреаційне землекористування урбанізованих територій – це складне комплексне категоріальне поняття, яке відображає взаємозв'язок у системі «людина-довкілля». Рекреаційне землекористування урбанізованих територій – це процес використання земельних ресурсів у межах конкретних земельних ділянок з визначеними в натурі (на місцевості) межами, які призначені для рекреаційної діяльності та сконцентровані на територіях, на які поширюється специфічний міський спосіб життя та формуються нові форми і просторові структури розселення.

Аргументована ключова і фундаментальна роль збалансованого розвитку у формуванні рекреаційного землекористування урбанізованих територій. Запропоновано концептуальну модель збалансованого розвитку рекреаційного землекористування урбанізованих територій ($P = f(I_3, B, D)$), яку представлено як систему взаємозалежностей: обсягу інвестицій у рекреаційне землекористування (I_3) та отриманих благ від рекреаційної діяльності ($B = f(I_3)$) за умови створення сприятливого екологічного середовища, які спрямовані на підвищення рівня добробуту населення та рекреантів ($D = f(B)$) (рис. 1)

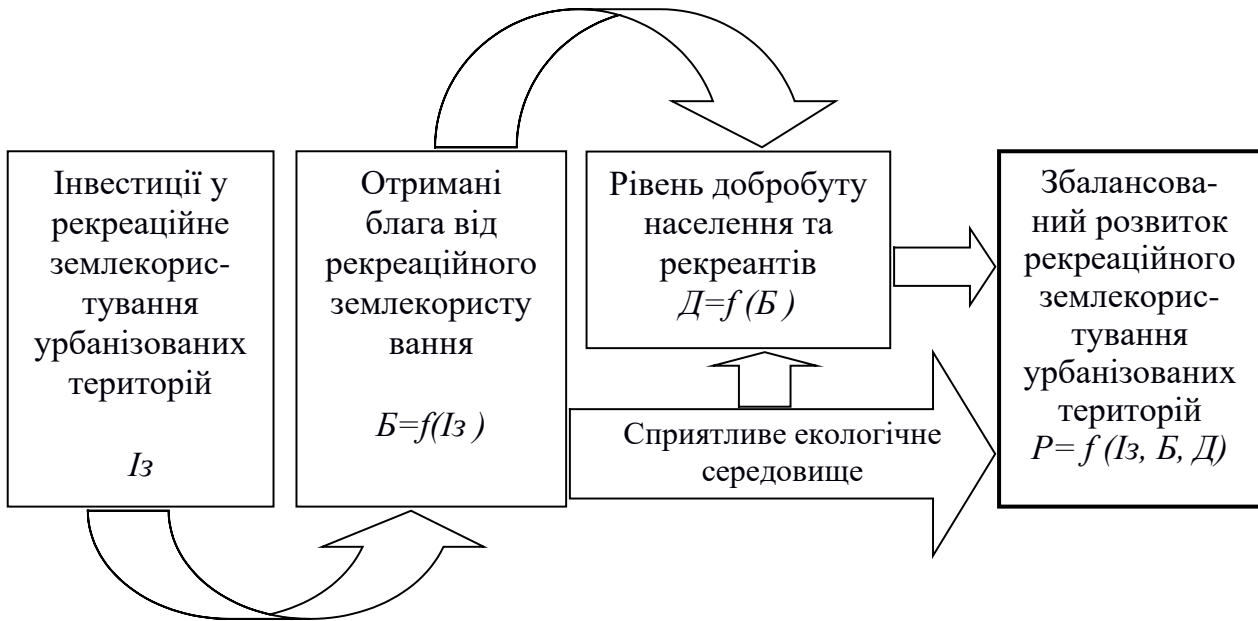

Рис.1. Концептуальна модель збалансованого розвитку рекреаційного землекористування урбанізованих територій

У другому розділі – «Сучасний стан та особливості рекреаційного землекористування урбанізованих територій» – розкрито конкурентні переваги та наведено оцінку сучасного стану розвитку рекреаційної діяльності, проведений еколого-економічний аналіз використання земельних ресурсів та досліджено місце в них рекреаційних територій, досліджені особливості рекреаційного землекористування урбанізованих територій.

Визначено, що Україна посідає одне з провідних місць в Європі за рівнем забезпеченості природними та історико-культурними ресурсами, володіє значним туристично-рекреаційним потенціалом. Водночас, за даними Світового економічного форуму, країна використовує менш ніж третину від наявного туристичного та рекреаційного потенціалу, частка туризму у ВВП України складає 1,4%.

Досліджено розподіл земельного фонду країни за категоріями земель. У ньому найбільшу питому вагу займають землі сільськогосподарського (42228,2 тис. га або 70,0%) та лісогосподарського (9028,3 тис. га або 14,9%) призначення. У складі земельного фонду України землі рекреаційного призначення складають 108,7 тис. га, тобто лише 0,2% всіх земель, природоохоронного призначення – 2906,1 тис. га (4,8%), історико-культурного призначення – 53,2 тис. га (0,1%), оздоровчого призначення 28,2 тис. га (0,05%). Загальна площа земель населених пунктів складає 7579,6 тис. га. У їх складі землі рекреаційного призначення займають 50,0 тис. га, природоохоронного призначення – 126,6 тис. га, історико-культурного призначення – 6,0 тис. га, оздоровчого призначення 6,8 тис. га.

На основі просторового розподілу за наявністю та використанням земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення виділено три типи територій: з високою наявністю таких земель (Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Волинська, Хмельницька, Чернігівська

області, АР Крим), із середнім рівнем цієї наявності (Рівненська, Тернопільська, Полтавська, Житомирська, Сумська, Полтавська, Одеська, Херсонська, Донецька області) та території з низьким рівнем наявності й використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення (Вінницька, Черкаська, Київська, Харківська, Луганська, Кіровоградська, Дніпропетровська, Запорізька, Дніпропетровська, Чернівецька області).

Зараз в Україні землі рекреаційного призначення використовують: сільськогосподарські підприємства – 4,9 тис. га; громадяни, яким надано землі у власність та землекористування – 13,2 тис. га; заклади, установи, організації – 4,9 тис. га; промислові та інші підприємства – 0,4 тис. га; підприємства та організації транспорту та зв'язку – 0,1 тис. га; частини, підприємства, організації, установи, навчальні заклади оборони – 0,1 тис. га; організації, підприємства і установи природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення – 32,7 тис. га (в т.ч. природоохоронного призначення – 0,5 тис. га, оздоровчого – 0,1 тис. га, рекреаційного – 32,0 тис. га, історико-культурного – 0,1 тис. га); лісогосподарські підприємства – 46,1 тис. га; підприємства, що повністю належать іноземним інвесторам – 0,1 тис. га; землі запасу та землі, не надані у власність та постійне користування в межах населених пунктів (які не надані у тимчасове користування) – 6,2 тис. га.

За допомогою структурно-динамічного аналізу з'ясовано, що загальний стан землекористування урбанізованих територій характеризується значними диспропорціями. Зокрема має місце високе економічне та екологічно необґрунтоване господарське освоєння земель, нераціональне розміщення житлових та виробничих територій, низькою є частка земель лісогосподарського, природно-заповідного та іншого природоохоронного, рекреаційного, оздоровчого, історико-культурного призначення. Аргументовано, що значний деструктивний вплив на розвиток рекреаційного землекористування має незадовільний стан довкілля в Україні, який зумовлений низькими темпами розбудови екологічного каркасу території, посиленням негативного впливу господарської діяльності на компоненти довкілля, відсутністю налагодженої системи поводження з відходами, низьким рівнем екологічної свідомості населення. Нівелювання негативного природного та техногенного впливу вищезазначених явищ і процесів, що сприяють розвитку рекреаційного землекористування, здійснюється шляхом створення зеленого поясу та озеленених територій.

У дисертації комплексний аналіз особливостей рекреаційного землекористування урбанізованих територій проведений на прикладі Одеського регіону. Загальна площа земель рекреаційного призначення Одеської області складає 4,5 тис.га. Регіон займає в Україні 8 місце за забезпеченістю землями рекреаційного призначення, а за використанням своїх туристично-рекреаційних можливостей Одещина займає другу рейтингову позицію серед 24 регіонів України після м. Київ.

Найбільш урбанізованою територією є м. Одеса, навколо якої сформована Одеська міська агломерація. Головні чинники створення та функціонування цієї агломерації: морський порт, міжнародна торгівля, курортно-рекреаційний комплекс, культурний і освітній центр. Доведено, що формування агломерацій є об'єктивною

необхідністю розвитку міських територій, як точок випереджувального економічного зростання і розвитку та підвищення міжнародної конкурентоспроможності регіону та країни загалом.

Встановлено, що площа земель, які використовуються для відпочинку та оздоровлення, складають на території Одеської агломерації 3,08 тис. га, що становлять 86,5% площі вказаних земель Одеської області. У той же час землі під промисловою забудовою в Одеській агломерації складають 5,82 тис.га, що становлять 63,2% від площі таких земель у області. Промислова забудова здійснює екодеструктивний вплив як на якість довкілля, так і на рекреаційне землекористування. Крім того, такий же вплив мають землі, які використовуються для транспорту, технічної інфраструктури, відведені під будівництво. За площею ці землі значно перевищують обсяг земель, які використовуються для відпочинку та оздоровлення, і така ситуація спостерігається практично в усіх адміністративних утвореннях міської агломерації.

Обґрунтовано, що рекреаційні території, які потенційно придатні для проведення рекреаційної діяльності та туризму, можуть розміщуватись практично на всіх земельних угіддях, до яких слід віднести: пасовища, сіножаття, перелоги, багаторічні насадження, оранжереї, водні об'єкти та заболочені території, ліси та лісовкриті площі, чагарники, землі під громадськими спорудами, що мають історико-архітектурну цінність, землі під соціально-культурними об'єктами, а також землі, які перебувають у стадії меліоративного освоєння та відновлення родючості (табл. 1).

Таблиця 1

Потенційно придатні для рекреаційної діяльності угіддя, тис. га

Вид угідь	м. Одеса (ядро агломерації)	При- міська зона	Зона агло- мераційного розселення	Одеська область
Сільськогосподарські угіддя, крім ріллі	0,39	73,2	94,3	511,32
Кам'яністі місця, піски, солончаки, яри	0,17	3,55	5,81	30,79
Болота	0,55	13,55	12,29	77,206
Земельні лісові ділянки, вкриті лісовою рослинністю	-	5,25	6,82	130,4
Чагарникова рослинність природного походження	0,0	0,4	0,54	6,71
Лісові насадження лінійного типу	0,3	8,81	15,15	69,856
Води	0,015	47,1	32,74	210,74
Землі під громадськими спорудами, які мають історико-культурну цінність	1,08	0,9	0,72	5,93
Землі під соціально-культурними об'єктами	1,54	4,08	3,64	30,68
Землі, які використовуються для відпочинку та оздоровлення	0,85	1,54	0,63	3,56
Землі, які перебувають у стадії меліоративного освоєння та відновлення родючості	-	0,75	0,3	2,01
Загальна площа зони (ядра агломерації, області)	16,24	384,165	604,93	3331,38

Резервом для створення рекреаційних зон є території, які не використовуються в господарській діяльності (кам'янисті місця, піски, солончаки, яри), площа яких на території Одеської агломерації складає 9,53 тис. га. Обґрунтовано доцільність і важливість створення так званого «зеленого поясу» – кільця лісонасаджень шириною до декількох кілометрів, які разом з міськими зеленими зонами становили б складову у формуванні екологічної безпеки та рекреаційної системи. Така зона створює можливості для формування туристично-рекреаційних центрів для короткочасного відпочинку населення, що частково вирішує проблему відсутності лісових рекреаційних зон на урбанізованих територіях.

У третьому розділі – **«Шляхи підвищення еколого-економічної ефективності рекреаційного землекористування урбанізованих територій»** – розглянуті можливості вдосконалення ефективності рекреаційного землекористування урбанізованих територій, обґрунтовано еколого-економічне управління рекреаційним землекористуванням, запропоновані стратегічні орієнтири розвитку рекреаційного землекористування урбанізованих територій.

Методологічним забезпеченням заходів з удосконалення ефективності рекреаційного землекористування є проведення зонування урбанізованих територій та оцінка універсальних критеріїв якості міського середовища як необхідна основа екологічного моніторингу й оптимізації природокористування (у т. ч. землекористування). У роботі зазначено, що функціональне зонування є визнаним ефективним методом моделювання території, результатом якого є не тільки її поділ на окремі ділянки з рекомендованими видами і режимами використання, але й співвідношення методів управління територією з її пріоритетними завданнями, планування управлінських заходів, усунення конфліктів. Проведено еколого-функціональне зонування міських ландшафтів шляхом їх групування в еколого-функціональні зони: вразливу, середовищеформуючу, середовищестабілізуючу, антропогенно-техногенну, визначена їх структура та значення.

Підкреслено, що на урбанізованих територіях екологічну рівновагу досягти неможливо, тому поліпшення стану і якості міського середовища досягається різними заходами: технологічними, технічними, структурними, архітектурно-планувальними. Ефективне здійснення таких заходів можливе лише з урахуванням екологічного каркасу міської території, який слугує основою для розробки схем землеустрою, обмежень у використанні земель, пропозицій зі збереження та охорони природних ландшафтів, визначення частки забудованих і незабудованих територій та обґрунтування загального навантаження на окремі земельні ділянки.

Обґрунтовано, що метою зонування рекреаційного землекористування є облік внутрішньозональних особливостей територій, результати якого повинні використовуватися при обґрунтуванні заходів, направлених на поліпшення використання земель з урахуванням природно-територіальних особливостей, виражених у певному поєднанні ландшафтно-екологічних умов. В умовах використання землі як засобу для рекреаційної діяльності зонування дасть змогу науково обґрунтовано вирішувати питання з організації рекреаційного землекористування. Бачення нами процесу науково-методичного забезпечення еколого-економічного зонування рекреаційного землекористування урбанізованих територій полягає у визначенні пріоритету, який спрямований на раціональне

використання й охорону земель, ощадливе використання рекреаційних ресурсів на урбанізованих територіях (рис. 2), а також задоволення потреб населення і рекреантів у відпочинку, оздоровленні та відновленні сил.

Рис. 2. Науково-методичне забезпечення еколого-економічного зонування рекреаційного землекористування урбанізованих територій

Організація конкурентної й економічно вигідної індустрії рекреації та туризму вимагає обробки і аналізу значних масивів різномірної географічної, відомчої, господарської та іншої інформації. Оперативно вирішувати відповідні завдання дає змогу застосування геоінформаційних систем і технологій, сприяючи розробці науково обґрунтованих рекомендацій щодо використання рекреаційних ресурсів,

розміщення туристичної інфраструктури та супутніх галузей економіки на різних територіальних рівнях. Застосування ГІС під час проведення ландшафтно-рекреаційної оцінки території та еколого-економічного зонування землекористування бачиться надзвичайно ефективним, оскільки інвентаризація туристично-рекреаційних ресурсів та просторовий аналіз території вимагають отримання, зберігання і одночасної обробки широкого спектру кількісних даних, а також візуалізації просторових даних. Відповідна тематична ГІС рекреаційної діяльності являє собою програмно керований комплекс картографічної реєстрації об'єктів туристично-рекреаційної діяльності, що дає змогу в інтерактивному режимі оцінювати і моделювати динаміку рекреаційного використання території, трансформації природних ландшафтів, а також впливу різних чинників на землекористування. Основними функціональними завданнями такої ГІС є: проведення інвентаризації рекреаційної діяльності у взаємозв'язку з екологічною оцінкою наслідків впливу на землекористування; розробка універсальних геоінформаційних моделей і типових запитів розвитку об'єктів туристично-рекреаційної діяльності.

Обґрунтовано, що еколого-економічне управління рекреаційним землекористуванням урбанізованої території – це сукупність заходів, що забезпечують мінімізацію екологічно недопустимого впливу діяльності економічних суб'єктів рекреаційного комплексу урбанізованої території на землекористування і довкілля з метою збереження, відновлення та раціонального використання земель і природних рекреаційних ресурсів за допомогою розробки і впровадження еколого-економічних методів та інструментів у рамках спеціального механізму управління. Бачення нами процесу досягнення мети еколого-економічного управління – через механізм, який допускає взаємоузгодженість елементів управління залежно від можливостей отримання бажаного кінцевого результату. Структуру еколого-економічного механізму управління рекреаційним землекористуванням систематизовано за рахунок деталізації складових процесів: аналітичного, стратегічного, регуляторного, контрольного, інструментального. Застосування цього механізму базується на обліку характеристик урбанізованої території, формуванні бази даних про діяльність і екологічні проблеми території, передбачає вдосконалення методики діагностики еколого-економічного стану рекреаційного землекористування урбанізованої території, конкретизацію схем розробки управлінських заходів, програм підтримки рекреаційного комплексу, вдосконалення форм кооперації діяльності та дій суб'єктів господарювання і систем державного регулювання відповідно до суспільних пріоритетів із забезпеченням екологічної безпеки території (рис.3).

Методичний підхід до формування комплексу стратегічних орієнтирів рекреаційного землекористування урбанізованих територій, на нашу думку, ґрунтується на таких діях: постановка завдання; визначення зацікавлених сторін; формування процесу рекреаційного землекористування; планування діяльності; реалізація відповідних програм і проектів; оцінка, моніторинг, контроль. У сукупності ці дії створюють основу процесу удосконалення та розвитку ефективного рекреаційного природокористування. З огляду на це, підвищення інвестиційної привабливості рекреаційного землекористування та впровадження практики

державно-приватного партнерства сприяє стратегічному процесу збалансованого розвитку рекреаційного землекористування урбанізованих територій.

Рис. 3. Напрями реалізації механізму еколого-економічного управління рекреаційного землекористування

Дослідженнями встановлено, що методи підвищення інвестиційної привабливості земель можуть бути різними: модернізація технології; поліпшення якості земель; зниження витрат інвестора; надання податкових пільг; державно-приватне партнерство, які об'єднані спільною метою – забезпечення залучення

інвестицій. Організація державно-приватного партнерства забезпечить, з одного боку, реалізацію потенціалу бізнесу, а з іншого, збереже помітний вплив держави в тих галузях економіки, які визначають національну безпеку. У цих галузях держава не позбавляється прав власника при залученні ресурсів з приватного сектора для вирішення інфраструктурних та інших проблем.

ВИСНОВКИ

Інтегральним науковим результатом дисертаційного дослідження є обґрунтування науково-теоретичних, методичних положень та розробки практичних рекомендацій з формування еколого-економічних засад рекреаційного землекористування урбанізованих територій у контексті забезпечення збалансованого розвитку. Одержані результати дають підстави для таких висновків:

1. Розкрито сутність поняття «урбанізована територія». Запропоновано трактування її як частини простору, утвореної в результаті його трансформації, та в межах якої зосереджені й територіально сконцентровані форми життєдіяльності суспільства. Формування урбанізованої території є результатом інтенсифікації соціального, економічного, екологічного розвитку, поширення міського способу життя й утворення нових форм і просторових структур розселення. Розвиток урбанізованих територій сприяє істотному підвищенню ролі міст у суспільному житті, характеризується концентрацією населення в окремих центрах, інтенсифікацією і різноманітністю форм освоєння територіального простору, модернізацією умов життєдіяльності, трансформацією соціокультурного середовища та формуванням нових концептів способу життя населення. Функціонування і розвиток урбанізованих територій є результатом перетворень економічного і соціального простору, сприяє формуванню середовища для підвищення рівня інноваційності економіки та розвитку людського капіталу.

2. Обґрунтовано, що рекреаційне землекористування урбанізованих територій – це складне комплексне категоріальне поняття, яке відображає взаємозв'язок у системі «людина-довкілля». Дефініція «рекреаційне землекористування урбанізованих територій» розглядається як процес використання земельних ресурсів у межах конкретних земельних ділянок з визначеними в натурі (на місцевості) межами, що призначені для рекреаційної діяльності та сконцентровані на територіях, на які поширюється специфічний міський спосіб життя та де формуються нові просторові структури розселення.

3. Встановлено, що туристично-рекреаційна діяльність характеризується високою прибутковістю, швидкою окупністю інвестицій, соціальною спрямованістю. Вона виступає однією з умов стабілізації стану економіки, а також є перспективним самостійним напрямом розвитку економіки країни. Протягом останніх років в Україні спостерігалася тенденція розвитку туристичної сфери, незважаючи на доволі значну кількість чинників, що негативно впливають на неї. До основних перешкод, які гальмують розвиток туристично-рекреаційної діяльності на нинішньому етапі, можна віднести соціально-економічні, політичні, управлінські, екологічні чинники та рівень безпеки.

4. На основі аналізу загального стану землекористування урбанізованих територій встановлено, що в Україні використання земель характеризується значними диспропорціями: має місце високе економічне та екологічно необґрунтоване господарське освоєння земель, нераціональне розміщення житлових та виробничих територій, низькою є частка земель лісогосподарського, природно-заповідного та іншого природоохоронного, рекреаційного, оздоровчого, історико-культурного призначення. Значний деструктивний вплив на розвиток рекреаційного землекористування справляє незадовільний стан довкілля. Спостерігається негативний вплив на його компоненти господарської діяльності, відсутності налагодженої системи поводження з відходами, низького рівня екологічної свідомості населення. Усі регіони країни в тій чи іншій мірі знаходяться під загрозою розвитку різноманітних видів природно-техногенних небезпек.

5. Обґрунтовано необхідність проведення функціонального зонування, яке сприяє науково обґрунтованому вирішенню питань організації рекреаційного землекористування. Визначено, що еколого-економічне зонування, крім вирішення традиційних завдань, дає змогу підійти до використання землі з позицій системного підходу, розглядати земельні ресурси як складні ландшафтно-екологічні категорії. Завданням такого зонування є: облік рекреаційних ресурсів при організації рекреаційного землекористування; збереження природно-ресурсного потенціалу території; облік стадійності, стійкості ландшафтів при прогнозуванні, плануванні, проектуванні використання рекреаційних земель; підтримка оптимального балансу між рекреаційним та іншими видами землекористування; вирішення задач з раціональної організації території.

6. Досягнення мети еколого-економічного управління можливе через механізм, який допускає взаємоузгодженість елементів управління залежно від можливостей отримання бажаного кінцевого результату. Реалізація механізму еколого-економічного управління рекреаційним землекористуванням у рамках складових процесів (аналітичного, стратегічного, регуляторного, контрольного, інструментального) базується на обліку характеристик урбанізованої території, вимагає формування всесторонньої бази даних про діяльність і екологічні проблеми території, передбачає діагностику еколого-економічного стану рекреаційного землекористування урбанізованої території, конкретизацію схем розробки управлінських заходів, програм підтримки рекреаційного комплексу, вдосконалення форм кооперації діяльності і дій суб'єктів господарювання та систем державного регулювання відповідно до суспільних пріоритетів із забезпечення екологічної безпеки території.

7. Формування комплексу стратегічних орієнтирів рекреаційного землекористування урбанізованих територій ґрунтується на таких діях: постановка завдання; визначення зацікавлених сторін; формування процесу рекреаційного землекористування; планування діяльності; реалізація відповідних програм і проектів, оцінка, моніторинг, контроль. Підвищення інвестиційної привабливості рекреаційного землекористування та впровадження практики державно-приватного партнерства сприяє стратегічному процесу збалансованого розвитку рекреаційного землекористування урбанізованих територій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз

1. Шушулков С. Д. Соціально-економічні аспекти розвитку рекреаційного землекористування. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. Випуск 3(81), 2019. С. 76-80.
2. Шушулков С. Д. Тенденції розвитку екологічного туризму в сучасних економічних реаліях. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Том 4. № 3. С. 245–252.
3. Шушулков С. Д. Оцінка особливостей використання туристично-рекреаційного потенціалу Одеської області. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2019. № 4. С. 93-99.
4. Калина Т. Є., Шушулков С. Д. Еколого-економічні аспекти використання земельно-ресурсного потенціалу рекреаційних територій міських агломерацій. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки»*. 2019. №4. Т.2. С. 199-209 (автором проведено оцінку земельно-ресурсного потенціалу рекреаційних територій агломерацій)
5. Калина Т. Є., Шушулков С. Д., Арзуманян Т. Ю. Земельно-ресурсний потенціал і його роль у сталому розвитку регіону. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2019. Вип. 4 (82). 2019. С. 78-82 (автором проаналізовано земельно-ресурсний потенціал рекреаційного землекористування).
6. Калина Т. Є., Шушулков С. Д. Соціально-економічні засади розвитку землекористування міських агломерацій з позицій стратегічного концепту сталого розвитку. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія «Економіка і управління»*. 2020. Том 31 (70). №2. Ч.2. С.84-89 (автором проведена загальна оцінка соціальних та економічних показників, які впливають на розвиток міських агломерацій, висвітлено поняття «сталий розвиток»).
7. Калина Т. Є., Шушулков С. Д. Рекреаційне землекористування урбанізованих територій. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-Навігатор»*. 2020. Випуск 2 (58). С. 59-64 (автором дано визначення сутності понять «рекреаційне землекористування» та «урбанізована територія», наведена їх загальна характеристика).

Матеріали науково-практичних конференцій:

8. Колосюк А. А., Шушулков С. Д., Скалка Н. Ю. Геодезичне забезпечення земельно-кадастрових робіт промислових територій міст. *Геодезія, землеустрій, геоінформатика в Південному регіоні: сучасний стан та перспективи розвитку: матер. 4-ї Всеукр.наук конф.* Одеса: ОДАБА, 2019. С.31-36 (автором визначені підходи до геодезичного забезпечення в містах).
9. Крюкова І. О. Шушулков С. Д. Організаційно-економічний механізм управління земельним капіталом як інструмент системи управління вартістю бізнесу. *Modern approaches to the introduction of science into practice: Abstracts of*

X International Scientific and Practical Conference. San Francisco, USA, 2020. Pp. 420-423 (*автором обґрунтована сутність поняття земельний капітал*).

10. Шушулков С. Д., Калина Т. Є. *Особливості використання земельних ресурсів в урбанізованому просторі. Topical issues of the development of modern science: Abstracts of the 7th International scientific and practical conference. Publishing House «ACCENT». Sofia, Bulgaria, 2020. Pp. 493-497 (здобувачем визначені особливості використання земельних ресурсів урбанізованих територій)*.

11. Калина Т. Є., Шушулков С. Д. Конкурентоспроможність туристичної діяльності в сучасних ринкових умовах. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти: матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Дубляни, 18-20 березня 2020 р. С.188-189 (автором проаналізовані показники індексу конкурентоспроможності подорожей і туризму)*.

12. Калина Т. Є., Шушулков С. Д. Теоретичні засади формування стратегії розвитку туристично-рекреаційної діяльності. *Національні і світові тенденції розвитку обліку, оподаткування та контролю. Матеріали Всеукр. науково-практичної конференції (присвяченої 60-річчю кафедри обліку і оподаткування ОДАУ) 21 травня 2020 р. Одеса: ОДАУ «ВМВ ПРИНТ», 2020. С.179-181 (автором проведено дослідження стратегій розвитку туристично-рекреаційної діяльності)*.

13. Калина Т. Є., Шушулков С. Д., Арзуманян Т. Ю. Рекреаційне землекористування міських агломерацій. *Тези доповідей 76-ї науково-технічної конференції професорсько-викладацького складу Одеської державної академії будівництва та архітектури. Одеса: ОДАБА, 21-22 травня 2020 р. С. 99 (автором проведений аналіз рекреаційного землекористування міських агломерацій)*.

АНОТАЦІЯ

Шушулков С.Д. Еколого-економічні засади рекреаційного землекористування урбанізованих територій. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища. – Львівський національний аграрний університет Міністерства освіти і науки України, Львів, 2020.

У дисертаційній роботі визначені сутнісні аспекти та особливості рекреаційної діяльності. Розглянуто теоретичний і методичний базиси функціонування урбанізованих територій. Визначено сутність поняття рекреаційне землекористування урбанізованих територій. Обґрунтовано еколого-економічні імперативи формування рекреаційного землекористування урбанізованих територій.

Розкрито конкурентні переваги та оцінку сучасного стану розвитку рекреаційної діяльності. Проведений еколого-економічний аналіз використання земельних ресурсів та досліджено місце в них рекреаційних територій. Досліджені особливості рекреаційного землекористування урбанізованих територій.

Розглянуті шляхи вдосконалення ефективності рекреаційного землекористування урбанізованих територій. Обґрунтовані засади еколого-економічного управління рекреаційним землекористуванням. Запропоновані стратегічні орієнтири розвитку рекреаційного землекористування урбанізованих територій.

Ключові слова: рекреаційні території, туристично-рекреаційна діяльність, землекористування, збалансований розвиток, функціональне зонування, урбанізовані території.

АННОТАЦІЯ

Шушулков С.Д. Эколого-экономические основы рекреационной деятельности урбанизированных территорий. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.06 – экономика природопользования и охраны окружающей среды. Львовский национальный аграрный университет Министерства образования и науки Украины, Львов, 2020.

В диссертационной работе раскрыты существенные аспекты и особенности рекреационной деятельности, рассмотрен теоретический и методический базис функционирования урбанизированных территорий. Обосновано, что «рекреационная деятельность» - процесс, осуществляемый на специализированных территориях с рекреационными ресурсами, результатом которого является удовлетворение рекреационных потребностей, восстановление и развитие физических, психических и духовных сил рекреанта. Определены подходы к классификации рекреационной деятельности. Предложена трактовка дефиниции «урбанизированная территория», как часть пространства, образована в результате его трансформации, и в пределах которой сосредоточены и территориально сконцентрированы формы жизнедеятельности общества. Формирование урбанизированной территории является результатом интенсификации социального, экономического, экологического развития, распространения городского образа жизни и образования новых форм и пространственных структур расселения.

Обоснованы эколого-экономические императивы формирования рекреационного землепользования урбанизированных территорий. Отмечено, что рекреационное землепользование представляет собой довольно сложную систему, которая отражает собой многогранность видов рекреационной деятельности и обусловлена свойствами земли как уникального и важного природного ресурса, выполняет различные функции. Рекреационное землепользование урбанизированных территорий – это процесс использования земельных ресурсов в пределах конкретных земельных участков с определенными в натуре (на местности) границами, которые предназначены для рекреационной деятельности и сконцентрированы на территориях, на которые распространяется специфический городской образ жизни, где формируются новые формы и пространственные структуры расселения. Предложена концептуальная модель сбалансированного развития рекреационного землепользования урбанизированных территорий.

Раскрыты конкурентные преимущества и приведена оценка современного состояния развития рекреационной деятельности. Обосновано, что рекреационные территории, которые потенциально пригодны для проведения рекреационной деятельности и туризма, могут размещаться практически на всех земельных угодьях, к которым следует отнести: пастбища, сенокосы, залежи, многолетние насаждения, оранжереи, водные объекты и заболоченные территории, леса и лесопокрытые площади, кустарники, земли под общественными зданиями, имеющие историко-

архитектурную ценность, земли под социально-культурными объектами, а также земли, находящиеся в стадии мелиоративного освоения и восстановления плодородия. Резервом для создания рекреационных зон есть территории, которые не используются в хозяйственной деятельности (каменистые места, пески, солончаки, овраги).

Рассмотрены пути совершенствования эффективности рекреационного землепользования урбанизированных территорий. Отмечено, что функциональное зонирование является признанным эффективным методом моделирования территории. Определено, что применение ГИС при проведении ландшафтно-рекреационной оценки территории и эколого-экономического зонирования землепользования видится чрезвычайно эффективным.

Обоснованно эколого-экономическое управление рекреационным землепользованием урбанизированной территории. Структуру эколого-экономического механизма управления рекреационным землепользованием систематизировано за счет детализации составляющих процессов: аналитического, стратегического, регуляторного, контрольного, инструментального. Предложены стратегические ориентиры развития рекреационного землепользования урбанизированных территорий.

Ключевые слова: рекреационные территории, туристско-рекреационная деятельность, землепользование, сбалансированное развитие, функциональное зонирование, урбанизированные территории.

SUMMARY

Shushulkov S. D. Ecological and economic principles of recreational land use in urban areas. – The Manuscript.

The thesis for a Candidate Degree in Economic Sciences. Specialty 08.00.06 – Economics of Environmental Resources Management. – Lviv National Agrarian University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2020.

The dissertation identifies the essential aspects and features of recreational activities. Theoretical and methodical bases of urbanized territories' functioning are considered. The essence of the concept of recreational land use of urban areas is determined. Ecological and economic imperatives of formation of recreational land use of urbanized lands are substantiated.

Competitive advantages and assessment of the current state of development of recreational activities are revealed. The ecological and economic analysis of land use is carried out and the place of recreational territories is investigated. The peculiarities of recreational land use in urban areas have been studied.

The ways, improving the efficiency of recreational land use in urban areas, are considered. The principles of ecological and economic management of recreational land use are substantiated. Strategic guidelines for the development of recreational land use in urban areas are proposed.

Key words: recreational areas, tourist-recreational activity, land use, balanced development, functional zoning, urbanized areas.